

Boekbespreking

Permanent pluralisme

Gerd Baumann, *The Multicultural Riddle. Rethinking National, Ethnic, and Religious Identities*, New York and London: Routledge, 1999, ISBN 0415 92213 5.

Gerd Baumann, verbonden aan het Research Centre Religion and Society aan de Universiteit van Amsterdam heeft enkele lezingen, colleges en artikelen gebundeld tot een goed leesbare, als tekstboek voor studenten uitstekend bruikbare en handzaam uitgegeven pocket. De multiculturele driehoek heeft drie punten: nationaliteit als cultuur, ethniciteit als cultuur, en religie als cultuur. Deze drie versies van cultuur overlappen elkaar, en hebben iets gemeenschappelijk: alledrie cultuurversies kunnen worden opgevat als iets dat men bezit (of heeft, of waar men lid van is), of als een proces dat men vormgeeft (en dat permanent in beweging en vernieuwing is). Het raadsel uit de titel van het boek bestaat uit de vraag hoe het mogelijk is om deze drie opvattingen van cultuur met elkaar te verbinden, te heroverwegen, en met elkaar in rechtvaardigheid en gelijkheid te kunnen verenigen. Baumann zoekt het antwoord hierop in een radicale heroverweging van het concept cultuur. Versus de essentialistische definitie van cultuur staat een procesmatige. Tot zijn verrassing constateert Baumann dat dezelfde mensen die de essentialistische cultuurtheorie aanhangen, de procestheorie in de praktijk gebruiken. De retoriek over cultuur is essentialistisch, de activiteit is procesmatig, dynamisch. 'All "having" of culture is a making of culture, yet all making of culture will be portrayed as an act of reconfirming an already existing potential.'

Baumann onderscheidt twee discoursen (in de zin van zeggen en doen) over cultuur, beide rationeel in hun verschillende contexten. Cultuur is twee dingen tegelijk: cultuur is een dubbele discursieve constructie, en ook een dubbele competentie die men kan aanleren en verwerven: 'People know when to reify one of their identities, and they know when to question their own reifications' (139). Baumann ziet dit als bevrijdend nieuws, omdat het impliceert dat mensen niet langer gezien behoeven te worden als slachtoffers van hun eigen of andermans definities en fixaties (*reifications*), maar integendeel als architecten van de multiculturele toekomst. Een actieve, hoopvolle definitie

dus, die een raam openzet. Van slachtoffer naar ervaringsdeskundige: Baumann omarmt impliciet het empowerment-idee. Of er al veel mensen zo vol zelfvertrouwen en zelfbewustzijn creatief omgaan met hun diverse identificaties is natuurlijk nog maar de vraag. De bekritiseerde fixaties vormen immers ook een veilig nest in een onzekere wereld.

Voorbeelden van zijn hoopvolle veranderingen in de stedelijke multiculturele samenleving laat Baumann zien in zijn prachtige stukken over Southall, waar hij met veel gevoel voor detail en groot inlevingsvermogen met name de actieve keuzes van de kinderen in dit deel van Londen observeert en beschrijft. Hij citeert uit interviews die hij had met kinderen over de vergelijkbaarheid van godsdiensten: 'it's the same thing, only different, isn't it.' Hierover is hij wel erg optimistisch wanneer hij schrijft: 'This shows a new habit of thinking of religious differences as relational, rather than absolute, and it is not far from here to a belief that all religions converge upon the same truth.'

Kritisch is hij over multiculturalisme in de praktijk, dat nogal eens vaag en beperkt blijft. De 'multiculturalistische mantra "diversiteit en pluralisme"' wordt eindeloos herhaald, maar tegelijkertijd blijven veel onderzoekers denken en schrijven in termen van eenvormige grote groepen, zoals over "de moslims", en over "wij" en "zij". Daarbij haalt hij Thijl Sunier aan, die schat dat veertig procent van de moslims in Nederland niet beschouwd kunnen worden als praktizerend. De uitdaging is om culturele diversiteit buiten de grenzen van groepen te erkennen, en pluralisme binnen die groepsgrenzen te garanderen, en dat gebeurt slechts zelden. Hij bekritiseert Charles Taylor's bekende tekst *Multiculturalism. Examining the Politics of Recognition* (1992), waarbij Baumann stelt dat Taylor eigenlijk alleen een, of slechts enkele culturen wil erkennen. En opnieuw pleit hij voor een verdergaande erkenning van pluralisme, niet enkele identiteiten maar een schijnbaar eindeloze hoeveelheid:

Multicultural society is not a patchwork of five or ten fixed cultural identities, but an elastic web of crosscutting and always mutually situational, identifications. (...) An environment of shifting identifications. What needs to be recognized is not one reified culture as opposed to another one. Rather it is the dialogical nature of all identities and consequently, that different cultural identifications can and will, in a multicultural society, cut across each other's reified boundaries.

Kortom, cultuur is geen vast gebouw van gevestigde identiteiten, maar een dialoog, een eindeloos proces van interactie.

Al lezend becroop me het gevoel dat dit vertoog, dit pleidooi voor de erkenning van vloeiende, altijd in beweging zijnde, nooit statische, nimmer gefixeerde, nergens vaststaande, continu dynamische culturele identificaties zichzelf nogal herhaalt, en daardoor niet, of niet meer, overtuigt. Is alles werkelijk altijd in beweging? Staat er nooit eens iets stil? Vooral toegepast op de levens van individuele personen in die multiculturele samenlevingen betwijfel ik dit. Ik moest denken aan de verzuchting van Paul Gilroy in een interview in zijn bundel *Small acts*, met een Londense filmmaker, jaren geleden, over het toen zo trendy idee van grensoverschrijding, crossing borders, transgressing. Zij spraken hun nadrukkelijke irritatie erover uit dat ze, als zwarte Londenaren, steeds maar opnieuw als dynamische grensoverschrijders – en dus als ‘anders’ getypeerd en gedefinieerd werden. Ze werden er wel eens moe van, om altijd maar als *migratory* gezien en benoemd te worden. Woonden ze immers niet al tientallen jaren gewoon in Londen, hoogstens af en toe eens verhuizend naar een wat grotere woning? Na die ene overtocht (vaak ook nog door ouders, grootouders of overgrootouders) uit Jamaica, Guyana of om dichter bij huis te komen Suriname, Marokko of Nederlands-Indië, volgt voor de meeste mensen een lang leven dat niet getypeerd wordt door veel verdere omzwervingen. Niet meer in elk geval dan de meeste gevestigden, de ‘autochtonen’. Migratie is eerder een internationale verhuizing, een eenmalige verplaatsing over een aanzienlijke afstand, dan een permanent nomadisch proces. Hetzelfde zou kunnen gelden voor culturele veranderingen: misschien gaan die ook wel in de vorm van korte snelle stappen in plaats van oneindig veel kleine. Ik chargeer enigszins. Ik weet ook wel dat veel migranten er vele jaren over kunnen doen voordat ze het idee van een tijdelijk verblijf overboord zetten. En ik weet ook wel dat migratie en vermenging een wederzijds proces van verandering tussen en binnen de nieuwkomers en de gevestigden op gang brengt. Maar zou het kunnen zijn dat anno 2002 het idee van permanente dynamiek in cultuur, etniciteit en migratie zijn langste tijd gehad heeft? Voor mij ligt de waarde van Baumanns boek in het door zijn herhaling van het idee van oneindig pluralisme, dat daarmee bijna een dogma wordt, oproepen van deze vragen.

DIENKE HONDIUS